

Шевчук О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБСТАНТИВНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті подано класифікацію субстантивних словосполучень у сучасній англійській мові. Субстантивні словосполучення претендують на статус не лише комунікативних одиниць, а й автономних комунікативних одиниць у певних видах дискурсу. У таких конструкціях відтворено всю багатогранну діяльність людини, людські почуття, емоції.

Ключові слова: класифікація, субстантивне словосполучення, ситуативне значення, ситуативна номінація, оцінальний компаунд.

Постановка проблеми. Перші дослідження щодо композитивних стійких одиниць номінації були проведені видатними вітчизняними й зарубіжними лінгвістами ще на початку ХХ ст., але вони не набули подальшого розвитку та не сформувалися в цілісну теорію. Особливості словоскладення з різних перспектив вивчали такі дослідники: О. Єсперсен, О. С. Кубрякова, Л. Бауер, Н. Бергстен, П. Даунінг і багато інших.

Метою статті є аналіз класифікації субстантивних словосполучень у сучасній англійській мові, визначення їхніх характерних рис і властивостей, дослідження особливостей функціонування різних типів субстантивних словосполучень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базовою класифікацією словосполучень за морфологічними властивостями головного слова вважається поділ словосполучень на такі категорії: дієслівні словосполучення, іменні, прислівникові словосполучення категорії стану (адвербіальні). Так, іменні словосполучення діляться на 1) субстантивні, 2) ад'єктивні з головним словом числівником і з головним словом займенником.

За будь-яких лінгвістичних досліджень та описів субстантивних компаундів (далі – СК) зі структурою N + N (в англійській термінології – noun compounds) насамперед привертає до себе увагу їхня надзвичайна семантична неоднорідність, яка викликає численні питання під час їхньої інтерпретації й продукування. Так, наприклад, СК, такі як *railway station*, *drug addict*, *university entrance*, *glass window*, *bomb explosion*, *chocolate bar*, *football player*, *afternoon breeze* та багато інших, мають прозору смислову структуру, тому їх легко розуміють не носії англійської мови. З іншого боку, існує численна кількість СК, декодування лексичного значення яких становить значні труднощі навіть за високого рівня мовної компетенції, наприклад: *airport fiction*, *access course*, *boat train*, *shell shock*, *injury time*, *honor system*, *lounge lizard*, *time card*, *stop press*, *mess hall*, *flame war*, тощо.

Очевидно, що в останньому випадку мають місце складні взаємодії значень компонентів цих словосполучень (включаючи різноманітні типи семантичної транспозиції, у тому числі й ті, що призводять до їхньої часткової чи повної фразеологізації, а також термінотворення) [1, с. 1]. На додаток до цього

в художній і публіцистичній літературі зустрічаються оказіонально використані СК, значення яких є виключно контекстно зумовленим, наприклад: *answering day*, *latch-key children*, *trance weather*, *pot-pot lady*, *phone power*, *calf sense*, *kitchen sky*, *stone child*, *wool boy*, *diamond geezer* і багато інших.

Семантична неоднорідність складу СК в англійській мові була відзначена низкою дослідників, у числі яких П. Даунінг, Б. Уоррен, О. Мешковим та ін. Наведені нижче різноманітні терміни для позначення утворень зі структурою N + N можна розуміти як рівнозначні й взаємозамінні. Так, П. Даунінг у складі СК відзначає лексикалізовані [3, с. 810–842], або усталені компаунди (*lexicalized compounds*) та нові компаунди (*novel compounds*).

До категорії перших науковець зараховує як ідіоматичні, так і нефразеологізовані вільні СК, наприклад: *bullet hole*, що закріпилися в словниковому складі англійської мови (але при цьому не розглядає ці групи), а до інших – новоутворення, які слугують засобом ситуативної номінації, наприклад: *pumpkin bus*, *coffee man*, *tree house*, а також *дейктики* *my the apple-juice seat-the seat in front of which a glass of apple juice has been placed*. Межа між цими двома класами компаундів є рухомою й нечіткою.

Б. Уоррен дотримується аналогічної позиції, виділяючи усталені й нові компаунди. Під першими дослідниця розуміє «... лексикалізовані комбінації, які є для своїх референтів загальноприйнятими, як правило, незамінними найменуваннями», а під другими – «...такі комбінації, які розуміють як утворені чи розшифровані вперше» [4, с. 46]. Виділяються так звані «неповні» СК, у яких мають місце еліптичні опущення якогось елемента, наприклад: *fire (department) station*, *air (plane) field*, *license (number) plate*, і багато інших. Б. Уоррен зазначає також той факт, що наявність чи відсутність компаунда в словнику не може слугувати критерієм того, яким він є – новим чи усталеним.

О. Мешков, досліджуючи в англійській мові структурно-немотивовані складні слова, що також можуть слугувати прикладами субстантивних конструкцій, ділить їх на три групи: неповні (слідом за Б. Уоррен), контекстуальні та енциклопедичні [2, с. 105–125]. До неповних складних слів, окрім зазначених Б. Уоррен випадків, він також зараховує нелінійні композити, тобто такі, де неможлива реконструкція шляхом підстановки відсутнього елемента в один ряд (лінію), наприклад: *road band (a steel rim attached to steel tractor wheels to prevent damage to the road by the lugs on the tractor wheels)*.

Контекстуальні складні слова характеризуються такою еліптичністю, яка відтворюється зверненням до контексту, мовного або ситуативного, наприклад: *bomb trial (безпрецедентний судовий процес)*, *magazine nonsense (бажання відкрити*

власний журнал), *book years* (роки життя, що залишилися для читання).

В основу класифікацій СК можуть бути покладені різноманітні ознаки, але всі вони мають семантичний характер. При цьому в дослідженнях субстантивних конструкцій недостатня увага приділяється словниковим та ідіоматичним компаундам, а також граничним випадкам. З іншого боку, останніми десятиліттями відзначається значне зростання лексикалізації субстантивної конструкції, під якою ми розуміємо фразеологізацію, виникнення ідіоматичного поєднання із вільного. Отже, відсутність на сьогодні єдиної детальної класифікації субстантивних конструкцій свідчить про недостатнє опрацювання цієї проблеми, викликає необхідність її вирішення. Такою спробою є наведена нижче класифікація.

Субстантивні конструкції є досить різноманітними за особливостями структури і ступенем експліцитності їхнього лексичного значення, характером семантичних відносин між компонентами, стійкості, відтворюваності й галузі вживання. До категорії вільних СК належить величезна кількість СК, які вільно утворюються та вживаються в мовленні, наприклад: *heart attack, palm tree, concert ticket, fashion magazine, police car, hand luggage, income inspector, road accident, oil company, life story, seat belt, customs officer, washing machine, bicycle wheel, toyo*. Лексичні значення СК, що належать до цієї групи, є вільними, на відміну від фразеологічно пов'язаних значень СК попередньої групи.

Це виявляється в тому, що семантичні зв'язки, які актуалізуються між компонентами вищезазначених субстантивних конструкцій, прозорі, тому значення словосполучень легко встановлюються: потрібні прості приєднання розгортки, або розгортки типу приєднання + предикат, або вставка одного іменника, наприклад: *fashion magazine – a magazine about fashion; washing machine – a machine for washing; road accident – an accident which happened on the road; oil company – a company producing oil; income inspector – income tax inspector* тощо.

Оскільки значення подібних СК легко «визначити», вони не закріплені в тезаурусах у вигляді окремих статей, а фіксуються словниками сполучуваності (при цьому словник не може охопити всіх можливих утворень). Вільні субстантивні конструкції, як правило, інтерпретуються однозначно (відсутня ідіоматичність або яке-небудь перенесення значення) і не мають ніяких додаткових конотацій поза контекстом. Ці СК вирізняються високою частотністю вживаності в усіх функціональних стилях і становлять більшість СК сучасної англійської мови.

Оказіональні СК утворюються й використовуються в конкретній ситуації, тобто слугують засобом ситуативної номінації, тому поза контекстом важко визначити їхнє значення, наприклад: *walk – way boy, junkie days, station time, wrecking crew, family stuff, “yes, yes” technique, “no return” policy, the hands-off rule, fantasy isles, lady traffic, elevator guts, IBM brain, megawatt smile* тощо. Оказіональні СК надзвичайно багатозначні внаслідок контекстуальної зумовленості.

Так, наприклад, ситуативним значенням субстантивних компаундів “*station time*” є «час, що відводиться на якусь телепередачу, ефірний час», тобто *radio station time* (пор. *air time*), хоча в інших контекстах це словосполучення може означати «час очікування на залізничній станції» (*railway station*), «час, проведений у поліцейській ділянці» (*police station*) тощо. Очевидно, що подібна полісемія стає можливою завдяки двом механізмам: 1) наявності кількох референтів, для номінації яких

через ознаку може бути використаний один і той самий СК; 2) багатозначності або широкому за обсягом значення одного з компонентів СК.

Оказіональні СК здатні актуалізувати переносне значення й, фактично, являють собою *індивідуально-авторські* тропи (див. останні три приклади). Оскільки оказіональні СК «уживаються» в конкретному контексті, то вони мають ефект новизни й, отже, виконують стилістичні функції емоційно-експресивного характеру. Вони не входять до словникового складу мови, однак бувають випадки, коли оказіональний СК визнається вдалим носіями мови і проходить процес лексикалізації, наприклад, *boat people, fun run*. Оказіональні СК є доказом величезної продуктивності моделі субстантивних конструкцій.

До категорії проміжних утворень СК належать СК, які знаходяться на межі між розглянутими групами. Їхній статус не визначено сучасними лексикографічними джерелами або визначено нечітко, наприклад: *tea/juice boy, curtain twitching, passion killer*. Ці СК або зовсім не фіксуються сучасними англо-англійськими тлумачними словниками та словниками сполучуваності, або позначаються як вільні, тобто без визначень.

Доречно згадати класифікацію, що базується на семантиці головного слова (наприклад: *to love books, a lover of books, a loving man, a lovable child, a lovely country, etc.*) та належності головного слова до безособових форм дієслова (інфінітив, герундій і прислівник в англійській мові), наприклад: *for him to love, his loving* тощо. У всіх цих випадках словосполучення корелює (співвідноситься) з реченням *Somebody loves something*. Найважливіша класифікація, основана на відношеннях підпорядкування й сурядності всередині словосполучення, наприклад: *husband and wife, his pretty wife*. Протиставлення словосполучень на основі їхньої похідності/непохідності знаходиться в додаткових відношеннях до всіх раніше описаних класифікацій словосполучень.

Прості (непохідні) словосполучення відрізняються від похідних тим, що для них не існує відповідного речення й вони утворюються не за трансформацією, а шляхом такого синтаксичного процесу, як прилягання. Непохідні словосполучення діляться на чотири основних підкласи: детермінуючі словосполучення (ряд детермінативів), адвербіальні словосполучення, ад'єктивні словосполучення та складно-іменні словосполучення. До складно-іменних словосполучень належать словосполучення на зразок *a stone wall, the wrist watch, etc.*

До груп, що формально позначають іменники, а функціонально атрибути, найчастіше потрапляють іменники з таких семантичних розрядів словника, як «Речовина», «Живий організм і його будова», «Процес», наприклад: *carbon metabolism, plant metabolism, plant root, nitrogen fixation, nitrogen uptake, genotype diversity, rhizosphere microorganism, gene amplification*. Отже, іменники, у семантиці яких міститься певна ознака якості (речова, процесуальна), тяжіють до виконання функції атрибута при іншому термінологічному іменникові.

Менш поширена модель А+N (прикметник + іменник), яку можна визначити як середньо продуктивну – 29,9%. Наприклад: *disturbed soil, dry soil, artificial rhizosphere, biological fixation*. Структура А+N є «дуже зручним і виправданим способом для утворення класифікаційних термінів, тобто термінів із родовидовими зв'язками». Цим атрибутивно-семантичним конструкціям властиві семантична стійкість, а також номінативність і препозитивність прикметника в структурі досліджуваних термінів: *industrial emission, foliar forest (application), commercial varieties, relative competitiveness, excessive proliferation*.

Більшість прикметників-атрибутів у бінарних мікробіологічних сполученнях – це відносні прикметники (67,74%): *symbiotic application, economic development, biological fixation*. Якісні прикметники мають звичайний, вищий і найвищий ступені порівняння, наприклад: *high plant, higher plant (concentration), productive habitats (more productive habitats), good growth, better growth, young (the youngest) roots*. Більшість прикметників є похідними (62,9%), утвореними за допомогою суфіксів *-ic, -y, -ent, -ous, -al, -ant, -ive, -an, -ar*. Корпус досліджуваних прикметників містить і віддієслівні прикметники (*isolated, increased, unfertilized*).

До низькочастотних належать конструкції N+V, які становлять 17,9%. Двоскладні конструкції переважають над складними, що містять три й більше компонентів: *nitrogen-fixing inoculant, above-ground plant parts, plant root system, root cortical cells, large geological cycle*. Головним компонентом у наведених словосполученнях є останній компонент, а всі попередні компоненти – це його визначення, наприклад: «азотфіксувальний інокулянт», «надземні частини рослини», «коренева система рослини», «великий геологічний цикл» тощо.

Висновки. Отже, субстантивні словосполучення претендують на статус не лише комунікативних одиниць, а й автономних комунікативних одиниць у певних видах дискурсу. У таких конструкціях відтворено всю багатогранну діяльність людини, людські почуття, емоції. Однак зазначимо, що мовне спілкування загалом реалізується через дві найбільш конструктивні одиниці мови – іменник і дієслово: вони слугують основою для мовної організації будь-якого повідомлення, основний зміст якого втілюється за допомогою цих одиниць. Поле для подальшого вивчення становить структура субстантивних словосполучень, їхній компонентний склад і синтаксичні способи зв'язку, що зумовлюють їхню комунікативність.

Література:

1. Матченко Г.В. О классификации английских субстантивных композитов / Г.В. Матченко – Курск : Изд-во КГУ, 2011 г. – № 5 с. 1–6. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://scientific-notes.ru/pdf/018-016.pdf>
2. Мешков О.Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / О.Д. Мешков. – М. : Наука, 1986. – 208 с.
3. Downing P. On the creation and use of English compound nouns / P. Downing // Language. Linguistic Society of America. – 1977. – Vol. 3. – № 4. – P. 810–842.
4. Warren B. Semantic Patterns of Noun-Noun Compounds / B. Warren // Gothenburg Studies in English 41. – Gothenburg : University of Gothenburg, 1987. – 266 p.

Шевчук О. В. Классификация субстантивных словосочетаний в современном английском языке

Аннотация. В статье рассматривается классификация субстантивных словосочетаний в современном английском языке. Субстантивные словосочетания претендуют на статус не только коммуникативных единиц, но и автономных коммуникативных единиц в определенных типах дискурса. В таких конструкциях отображается многогранная деятельность человека, его чувства, эмоции.

Ключевые слова: классификация, субстантивное словосочетание, ситуативное значение, ситуативная номинация, окказиональный композит.

Shevchuk O. The classification of the substantive compounds in Modern English

Summary. The Classification of the Substantive Compounds in Modern English is regarded in the article. They have not only the communication units status but the status of the autonomic communication units in the certain types of the discourse. The person's multiple activity, feelings and emotions are represented in the given constructions.

Key words: the classification, substantive compound, situation meaning, situation nomination, occasional compound.